

ğü bilinmese bile rivayeti muttasıl kabul edilir; olayın meydana geldiği zamana yetişmemişse rivayeti mürsel sayılır; sahâbinin mürseli de makbuldür. Eğer râvi tâbî ise rivayeti münkâtî olur. Tâbî de sahâbiden onun gördüğü ve yetiştigi bir olayı rivayet eder ya da görmediği ve zamanına yetişmediği olayı “enne fülânen kâle (merre, raâ)” şeklinde bir senedle sahâbiye mal ederek naklederse hadis yine muttasıl, aksi takdirde münkâtî'dir (*et-Takvîd ve'l-İzâh*, s. 85-86). İlk dönem muhaddislerinin bu konuda temkinli hareket etmelerine karşılık daha sonra gelenler meseleyi farklı şekilde değerlendirmiştir. Süyûtî, Mağrib âlimlerinin enneyi hem semâda hem icâzette, Şark âlimlerinin ise sadece icâzet yoluyla alınan hadislerin rivayetinde kullandıklarını belirtmektedir (*Tedribü'r-râvî*, I, 219). Müen'en hadis sened ve metninin durumuna göre sahih, hasen ve zayıf olarak nitelenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1406/1986, s. 446-447; İbnü's-Salâh, *‘Ulûmü'l-hadis*, s. 62-64; Nevevî, *İrşâdû tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 87-88; İrâkî, *Fethü'l-muğis*, s. 74-77; a.mlf., *et-Takvîd ve'l-izâh* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Beyrut 1401/1981, s. 84-86; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1399/1979, I, 217-219; Emir es-San'ânî, *Tauzîhu'l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, I, 306-307; Leknevî, *Zaferü'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 222-224; Haldûn el-Ahdeb, *Esbâbû ih-tilâfi'l-muhaddisîn*, Cidde 1405/1985, I, 197-202; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 153-156; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 259-261; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 77, 257-258.

MEHMET EFENDİOĞLU

MÜERRİC es-SEDÛSÎ

(مؤرّج السدوسي)

Ebû Feyd Müerric b. Amr b. el-Hâris es-Sedûsî el-Basrî en-Nahvî (ö. 195/810-11)

Arap dili ve ensâb âlimi.

II. (VIII.) yüzyılın başlarında doğdu. Suyu Benî Sedûs b. Şeybân'a ulaşır. Sık sık çöle giderek fasih bedevîlerden nâdir ve garîb lugatlar, dil, şiir, emsal ve edebiyatla ilgili malzeme topladı. Daha sonra yerleştiği Basra'da Ebû Amr b. Alâ, Halîl b. Ahmed, Hârûn b. Mûsâ en-Nahvî ve Ebû Zeyd el-Ensârî'den nâdir kelimeler, nahiv, kıyas, ta'îl, şiir ve edebiyata dair dersler aldı. Lugat ve nahivde Sîbeveyhi ve Nadr b.

Şümeyl ile birlikte Halîl b. Ahmed'in en güvenilir üç öğrencisinden biri oldu (Kemâleddin el-Enbârî, s. 105). Ebû Amr b. Alâ ve Şu'be b. Haccâc'dan hadis rivayet etti. Nadr b. Şümeyl, İbn Sellâm el-Cumahî, Ahmed b. Muhammed el-Yezîdî, Ahmed b. Hâlid ez-Zühelî, Ali b. Dâvûd es-Safedî ve Muhammed b. Mübeccel kendisinden okuyan ve rivayette bulunan öğrencilerindedir. Halife olmadan önce Me'mûn'la görüşmüş, onunla Horasan'a gitmiş, Merv ve Nişâbur'da ikamet etmiş, Muhammed b. Mübeccel, Ali b. Hasan ez-Zühelî gibi Nişâbur meşâyihî kendisinden ders okumuştur (İbnü'l-Kıftî, III, 330). Bir rivayete göre Cür-cân'da da bir süre kalmış, buranın âlimleri kendisinden rivayette bulunmuştur. İsmâil b. Yahyâ el-Yezîdî'nin *Kitâbü'l-Envâ'ını*, ayrıca Mervliler'in *Garîbü'l-Kur'ân'ını* kendisinden okuyup rivayet ettiği belirtilir. Ebû Termâm'ın *el-Hamâsetü'l-küb râ'sında* yer alan iki beytine bakılarak iyi bir şair olduğuna hükmedilirse de kaynaklarda başka şiirlerine rastlanmamıştır.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-Emşâl*. Arap atasözlerine dair Mufaddal ed-Dabbî'nin kitabından sonra zamanımıza ulaşan ikinci eserdir. Dabbî kitabında Arap atasözlerinin ortaya çıkmasına sebep olan hikâye, haber ve olaylara ağırlık vermiş olmasına karşılık Müerric'in eserinde yoğun bir şekilde lugavî açıklamalar görülür. Ayrıca diğer kaynaklarda nâdir rastlanan türden kadîm Arap şiirinden bol miktarda örnek zikredilmiş, ancak bunların çoğunun şairi belirtilmemiştir. Eserde herhangi bir tertip ve tasnife tâbi tutulmadan 104 atasözü ve deyim açıklanmıştır. Kitap Ahmed Muhammed ed-Dubeyb (Riyad 1390/1970) ve Ramazan Abdüttewâb (Kahire 1391/1971; Beyrut 1983) tarafından yayımlanmış, son neşirde bazı yazmalara ve kaynaklara dayanılarak esere on üç mesel ve deyim ilâve edilmiştir. 2. *Kitâbü Haşf min nesebi Kureyş*. Araplar'ın soy bilimine dair günümüze ulaştığı bilinen ilk eser olup Kureyş kabilesinin soy şeceresinden önemli görülenler söz konusu edilmiştir. Diğer ensâb eserlerinden farklı olarak isimlerle ilgili biyografiler zikredilmiştir. Bazı biyografiler geniş tutulmuş, biyografi sahipleriyle ilgili kıssa ve habere yer verilmiş, şiirlerinden örnekler yazılmıştır. Açık ve mantıklı bir tasnifin görüldüğü eserde müellifin yetkin bir lugat ve nahiv âlimi olması sebebiyle bazı isimlerin okunuşunun belirlenmesinde özgün görüşlere rastlanmaktadır. Eser *Mecmû'atü'r-resâ'ili'l-kemâliyye fi'l-ensâb* içinde (Tâif, ts.), ayrıca

Selâhaddin el-Müneccid tarafından (Kahire 1380/1960; Beyrut 1396/1976) yayımlanmıştır. Müerric es-Sedûsî'ye nisbet edilen diğer eserler şunlardır: *Ensâbü Şeybân*, *Kitâbü'l-Envâ'*, *Cemâhîrü'l-ka-bâ'il*, *Garîbü'l-Kur'ân*, *Kitâbü'l-Me'ânî*, *Me'âni'l-Kur'ân*.

BİBLİYOGRAFYA :

Müerric es-Sedûsî, *el-Emşâl* (nşr. Ramazan Abdüttewâb), Beyrut 1983, neşredenin girişi, s. 5-27; a.mlf., *Haşf min nesebi Kureyş* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1396/1976, neşredenin girişi, s. 5-9; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naşviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1375/1955, s. 109; Sîrâfî, *Ahbârü'n-naşviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. M. İbrâhîm el-Bennâ), Kahire 1405/1985, s. 64; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naşviyyîn ve'l-lugaviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1984, s. 75; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 53-54; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 258-259; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ'* (nşr. İbrâhîm es-Sâmerâî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 105, 130-132; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XIX, 197-198; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruwât*, III, 327-330; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 304-307; Brockelmann, *GAL*, I, 100-101; *Suppl.*, I, 160.

İBRAHİM SARMİŞ

MÜEVVEL

(المؤول)

Zannî delile dayanılarak mânalarından biri tercih edilen müşterek lafız anlamında fıkıh usulü terimi.

Sözlükte “çevirmek; dönmek” anlamlarındaki evl kökünün “te'vîl” kalıbından (te'vîl) türetilen müevvel kelimesi “kendisine dönülen, sonunda varılacak olan nokta” demektir. Fıkıh usulü terimi olarak zannî delile dayanılıp muhtemel mânalarından birinin diğer(ler)inden üstün olduğu kabul edilen müşterek lafız ifade eder. Müşterek ise her biri ayrı vaz' ile olmak üzere birden fazla mânaya gelen lafızdır; “göz, su pınarı, casus, altın” anlamlarındaki “ayn” kelimesi böyledir (iştirakin sebepleri hakkında bk. MÜŞTEREK). Meselâ boşanmış kadının yeni bir evlilik yapabilmesi için beklemeleri gereken süreyi (iddet) düzenleyen âyette (el-Bakara 2/228) geçen “kurû” kelimesi “hayız dönemi” ve “temizlik dönemi” mânalarında müşterek bir lafızdır; bu mânalardan hangisine yorulursa o mâna üzerine te'vîl edilmiş olur. Karısını üçüncü defa boşayan erkeğin, kadın başka bir erkekle nikâhlanıp ondan boşanmadıkça onunla tekrar evlenmesinin helâl olmayacağını bildiren âyette geçen (el-Bakara 2/230) “nikâh” lafzı Arapça-